

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(повне найменування вищого навчального закладу)

факультет політичних наук

(повна назва інституту, назва факультету)

кафедра соціології та політології

(повна назва кафедри)

“Допущено до захисту”

Завідувач кафедри соціології та політології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття ступеня вищої освіти

бакалавр

(ступінь вищої освіти, спеціальність)

зі спеціальності: 052 Політологія

(шифр і назва спеціальності)

на тему: “Форми та прояви масової політичної поведінки у сучасному українському суспільстві”

Виконав: студент IV курсу, групи 431

Дьоміна Руслана Віталіївна

(П.І.Б.)

Керівник: кандидат політ. наук, доцент

Громадська Наталя Анатоліївна

(вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Рецензент: кандидат історичних наук,

доцент

Фесенко Артур Михайлович

(вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Миколаїв – 2024 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ МАСОВОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ	6
1.1. Структура та зміст масової політичної поведінки в сучасних політологічних інтерпретація	6
1.2. Функціонування масової політичної поведінки в сучасному суспільстві.....	14
РОЗДІЛ 2. ПРОЯВИ МАСОВОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ	19
2.1. Поведінкові прояви активістської якості масової політичної свідомості.....	19
2.2. Культурні та психологічні детермінанти налаштування населення України	33
РОЗДІЛ 3. ФОРМИ МАСОВОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ	46
3.1. Особливості форм масової політичної поведінки громадян України.....	46
3.2. Чинники впливу на формування політичної поведінки в сучасному українському суспільстві.....	50
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	58

ВСТУП

Актуальність дослідження. Питання масової політичної поведінки є актуальними та важливими для сучасного українського суспільства, особливо в контексті його трансформацій та постійних змін. Політична поведінка громадян визначається різними факторами, включаючи історичні, культурні, соціально-економічні та політичні чинники, та є ключовим елементом політичного процесу.

Стан наукової розробки дослідження характеризується широким спектром теоретичних та емпіричних досліджень. Вивчення політичної поведінки українців потребує комплексного підходу, який включає аналіз соціально-економічних, культурних, політичних та інформаційних чинників. Сучасні дослідження у цій галузі сприяють глибшому розумінню політичних процесів в Україні та можуть бути основою для формування ефективних політичних стратегій.

Дослідження політичної поведінки відіграє велику роль в сучасному світі. Багато науковців займалися дослідженням політичної поведінки: М. Вебер, Р. Мертон, М. Ковей, М. Хейс, Д. Канак та Дж. Мондак.

Розуміння суті електоральних уподобань громадян України, демократичних зрушень, що відбуваються в українському суспільстві, передбачає вивчення політичної культури та свідомості. Будь-які зміни і реформи в суспільстві можуть бути успішними лише за умови їх відповідності світогляду і ціннісним орієнтаціям більшості представників нації. Характер і стан політичної свідомості істотно впливають на формування політичної системи, на особливості політичного режиму, на політичну поведінку людей та їхніх громадсько-політичних організацій. Тому важливо розглядати політичну свідомість і політичну культуру не лише як показники чи індикатори наявного рівня демократії в суспільстві, а й як чинники та детермінанти процесу її становлення, адже демократія належить до явищ, що найбільшою мірою репрезентують політичну культуру. Оцінка рівня політичної свідомості становить не лише науковий інтерес. Аналіз

тенденцій її розвитку має враховуватися при визначенні стратегій державної політики, спрямованих на зміцнення єдності та суспільно-політичного консенсусу в країні. Особливої уваги заслуговує осмислення регіональних відмінностей стану та динаміки розвитку політичних культур, які яскраво проявляються, зокрема, на рівні електоральних уподобань і характеризуються досить високим рівнем конфліктності.

Об'єкт дослідження – масова політична поведінка громадян України.

Предметом дослідження – форми та прояви масової політичної поведінки в сучасному українському суспільстві.

Метою дослідження даної дипломної роботи є аналіз форм та проявів масової політичної поведінки у сучасному українському суспільстві з урахуванням історичних, культурних та соціально-політичних умов.

Завданням дослідження є:

- Визначити основні теоретичні підходи до вивчення масової політичної поведінки.
- Обґрунтувати функціонування масової політичної поведінки в сучасному суспільстві.
- Розглянути поведінкові прояви активістської якості масової політичної свідомості.
- Виявити вплив історичних та культурних факторів на політичну поведінку українців.
- Встановити особливості форм масової політичної поведінки громадян України.
- Охарактеризувати чинники впливу на формування політичної поведінки в сучасному українському суспільстві.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використовуються різноманітні методи дослідження, зокрема:

- Аналіз наукової літератури для вивчення теоретичних підходів до визначення масової політичної поведінки та її проявів у сучасних умовах.
- Емпіричні методи, такі як спостереження, для вивчення конкретних випадків масової політичної поведінки та оцінки її характеристик.
- Статистичний аналіз даних для отримання об'єктивних результатів та формулювання висновків.

Практичне значення дослідження.

Результати дослідження можуть бути корисними для політичних діячів, державних та громадських організацій, які займаються формуванням та реалізацією політики, а також для наукової спільноти та громадськості, що вивчають та аналізують політичні процеси.

Структура кваліфікаційної роботи визначена заявленою метою та завданнями. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять шість підрозділів, висновків, списку використаної літератури. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 60 сторінок, із них 55 сторінок основного тексту. Список використаних джерел налічує 44 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ МАСОВОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ

I.1. Структура та зміст масової політичної поведінки в сучасних політологічних інтерпретаціях.

В сучасному світі люди являються активними учасниками політики, навіть якщо вони цього не знають або не хочуть. Кожна людина має свою певну політичну поведінку згідно її уявлень та переконань. Щоб проаналізувати, та дати визначення політичній поведінці – ми можемо звернутися до сучасних науковців.

“Політична поведінка – це сукупність реакцій соціальних суб’єктів (осіб, груп, спільнот) на певні форми, засоби і напрямки функціонування політичної системи. Застосування в політології терміну “політична поведінка” разом із поняттями “політична участь”, “політична дія, діяльність” обумовлено тим, що слід відокремити дії суб’єктів політики, які базуються на свідомому раціональному ґрунті, від ірраціональних форм політичної активності, або таких поведінських актів, що є частково чи цілком неусвідомленими..” [26, с. 35]

Найпоширеніші акти політичної поведінки наступні:

- політичний дискурс – інтелектуальні дії з політичної освіти, просвітництва;
- реакція – це певна дія в політиці або вчинок, який є засобом відповіді на зовнішній вплив, що спричинений іншими людьми або ж інститутами;
- пряма дія в політиці виступає через демонстрацію, мітинг, голодування, бойкот та ін.;
- політичне функціонування – це засіб діяльності в інституціях, які реалізують функції влади (органи держави, керівні структури партій

при владі, політично впливові ЗМІ, політико-економічні, військові структури);

- абсентеїзм – це ухилення громадян від будь-якої участі в політичному житті.

“Стимул активації політичної поведінки є інтерес, в основі якого лежить та чи інша проблема буття політичної спільноти (особи). Для того, щоб розуміння політичного інтересу перетворилося з усвідомленої потреби до дії, необхідна умова – психологічний імпульс готовності, бажання діяти та впевненість в успіху. Головними силами являються різні мотиви політичної активізації, так як: громадянський обов’язок, резонансна інформація, незадоволення, стресові зміни, прагнення до реалізації мети, перехід до певних політичних ролей і статусів. В залежності від домінування головного мотиву формується вигляд і характер політичної поведінки і вона може стати чисто емоційним відгуком на певну подію, або бути зваженою, прагматичною дією з послідовної реалізації програмних рішень; може розглядатися політичними виконавцями як здійснення “місії” з відновлення, визволення, захвату тощо, або протікати як належне рутинне виконання обов’язків, що є необхідним додатком певного політичного стану.” [26, с. 6]

Характер політичної поведінки визначається, також досить стійкими зовнішніми регуляторами.

- належність до соціальної групи політичних інтересів, які виникли через встановлення між членами певних відносин;
- членство в організації – формалізованій і структурованій групі, яку утворено для здійснення конкретних ролей у політиці;
- роль – це формальні рамки поведінки, яку бере на себе учасник політичної дії;
- статус – ієрархічна позиція в політиці, що визначається сукупністю політично-владних можливостей.

Оцінка статусу та ролі дозволяє політологам стверджувати, що в будь-якому політичному процесі його учасники найчастіше виступають як:

- лідери, що очолюють політичний рух (організацію) і своїм впливом сприяють досягненню спільних цілей;
- активісти – посередники між лідерами та послідовниками; вони мобілізують учасників руху, постачають лідерам необхідну інформацію, можуть вносити корективи до стратегії й тактики мас;
- послідовники (підлеглі, рядові), що утворюють “політичну масу”, підтримують лідера і актив, тому що їм вони делегували представництво і захист своїх інтересів;
- “кумири думок” (інтелектуальні лідери), які не висувають політичних директив, але своєю діяльністю (публіцистичною, науковою, агітаційною) утворюють акценти емоційної напруги навколо актуальних проблем, яка ставить їх у центр уваги.

В сучасному світі ми маємо багато чинників, які впливають на формування нашої політичної поведінки. По-перше, це внутрішні фактори, до яких входить: вплив найближчого довколишнього середовища (сім’я, освітні заклади, групи однолітків, трудовий колектив). Також здійснює свій вплив і зовнішні фактори, до яких входить: ЗМІ, державний лад, ідеологія, масова національна культура, державний лад в країні, державна молодіжна політика. Наразі здійснюється зростання ролі політичної свідомості громадян, яка є найбільш загальною категорією та відображає всю сукупність чуттєвих і теоретичних, ціннісних і нормативних, раціональних і підсвідомих уявлень людини, що стосуються політичних структур та інститутів. З одного боку, політизування мас в сучасних умовах вимагає підвищення рівня суспільної свідомості. З іншого боку, вирішення глобальних проблем, що стоять перед людством, пов’язане з посилення ролі політичної свідомості у світовій політиці.

На нашу політичну поведінку впливає політична культура та політична свідомість. Для того, щоб дати визначення даним поняттям ми маємо звернутися до сучасних науковців.

“Політична культура — інтегральна якісна характеристика політичного життя суспільства, сукупність поглядів, переконань, орієнтацій та зразків поведінки, що визначають ставлення людей до політики, рівень і спрямованість їхньої політичної активності.” [26, с. 40]

Політична культура – є найважливішим елементом в політичній системі суспільства, який свідчить про її якість. Відображаючи політичну компетентність громадян, громадських і політичних діячів та їх політичну поведінку, політична культура має вплив на формування політичних і державних інститутів, надає сенсу політичним процесам, визначає характер взаємозв’язку держави і громадянського суспільства, розкриває взаємини суб’єктів політики, рівень їх свідомості, активності і готовності брати участь в політичному процесі.

“Політична культура виступає ядром усієї політичної системи. У контексті політології політична культура – це кодекс поведінки людини, як суб’єкта політичної влади.” [15, с. 8]

Також політична культура – це комплекс уявлень тієї або іншої національної або соціально-політичної спільності про світ політики, про закони та правила її функціонування. Також - це система переконань, що історично склалися, відносно цінностей, уявлень, моделей поведінки, суб’єктів політичного процесу, які проявляються у діяльності та забезпечують відтворення політичного життя суспільства на основі спадкоємності.

Характер і зміст політичної культури залежить від безлічі чинників: біопсихологічних рис особи або соціальної спільноти, традицій, етичних і правових норм, рівня економічного розвитку держави.

Політична культура – явище багаторівневе. Різноманітні зв’язки політичної культури з різними соціальними та політичними процесами зумовлюють її складну будову і організацію. Різноманітні внутрішні структури політичної культури відображують технологію формування політичної поведінки суб’єктів, етапи становлення культурного цілого (тобто політичної культури окремо взятої країни, регіону), наявність різноманітних

субкультурних утворень і так далі. Політична культура складається з трьох елементів: культура політичної свідомості; культура політичної поведінки; культура функціонування державних і політичних інститутів.

Політична свідомість формується завдяки політичній культурі в якій знаходиться особистість, адже всі погляди та переконання ми переймаємо від людей, які нас оточують. Щоб дати визначенн політичній свідомості, треба звернутися до сучасних науковців.

“Політична свідомість — це відображення духовного життя людей, інтересів і сподівань різноманітних соціальних спільностей, верств, класів, націй, індивідів і суспільства. Політична свідомість — це свідомість співучасників політичного процесу, всіх сил, що борються за владу та її здійснення, реалізацію.” [2, с. 33]

Політична свідомість — форма суспільної свідомості, яка відтворює політичне буття суспільства, важлива складова частина суспільно-державного життя. Політична свідомість виникла через соціальну потребу — це обґрунтування природи держави і державної влади. Основу політичної свідомості становлять знання, емоції та оцінки, розумові операції, орієнтовані на сферу політичних відносин та інститутів, соціальних норм, ролей, процесів.

“Політологія розглядає політичну свідомість як багато структурне і багаторівневе явище.

У політології існує багато різних класифікацій політичної свідомості. Політична свідомість існує на різних рівнях і в різних формах. Передусім, з точки зору суб'єкта слід виділити масову, групову і індивідуальну політичну свідомість.

Залежно від її суб'єкта розрізняють:

- політичну свідомість суспільства;
- політичну свідомість соціальної групи (класу, прошарку, нації, конфесії тощо);
- політичну свідомість особистості.” [12, с. 12]

Індивідуальна політична свідомість – це свідомість окремого індивіда як учасника політичного процесу. Групова політична свідомість – це свідомість різних соціальних об'єднань людей (соціально-класових, етнічних, демографічних, професійних, територіальних).

“Масова політична поведінка є багатогранним явищем, яке охоплює різні аспекти взаємодії громадян із політичними процесами та інститутами. У сучасних політологічних інтерпретаціях масова політична поведінка вивчається через її структуру та зміст, що дозволяє глибше зрозуміти природу цього явища.” [30, с. 33]

Структура масової політичної поведінки:

Когнітивний компонент:

- Включає знання та уявлення про політичну систему, її інститути та процеси.
- Формується під впливом освіти, медіа та особистого досвіду.

Афективний компонент:

- Відображає емоційне ставлення до політичних об'єктів (партій, лідерів, ідеологій).
- Емоційні реакції можуть варіюватися від підтримки до відторгнення.

Поведінковий компонент:

- Включає готовність до дії та реальну участь у політичних процесах (голосування, протестні акції, членство в політичних організаціях).
- Цей компонент є найбільш видимим проявом політичної поведінки.

Зміст масової політичної поведінки:

Політична участь:

- Активна (голосування, участь у виборчих кампаніях, мітинги, демонстрації).
- Пасивна (інтерес до політики, обговорення політичних питань, споживання політичної інформації).

Політична апатія:

- Відсутність інтересу до політики та небажання брати участь у політичних процесах.
- Може бути викликана розчаруванням в політичній системі або низьким рівнем політичної культури.

Політична мобілізація:

- Процеси, що сприяють залученню громадян до політичної діяльності.
- Включає діяльність партій, громадських організацій, ЗМІ, які активізують політичну активність громадян.

Політична соціалізація:

- Процес засвоєння політичних знань, цінностей, норм та моделей поведінки.
- Відбувається через сім'ю, школу, медіа, громадські організації та безпосередній політичний досвід.

Сучасні політологічні інтерпретації:

Теорії політичної участі:

- Вивчають фактори, що впливають на участь громадян у політичних процесах (соціально-економічний статус, рівень освіти, політична культура).

Теорії політичної мобілізації:

- Аналізують механізми, які використовуються для активізації політичної активності громадян (кампанії, ЗМІ, громадські рухи).

Теорії політичної апатії:

- Досліджують причини низької політичної активності та відсутності інтересу до політичних процесів (недовіра до політичних інститутів, економічні труднощі).

Теорії політичної соціалізації:

- Вивчають процеси формування політичної свідомості та культури з раннього віку до дорослості.

Сучасні політологічні інтерпретації масової політичної поведінки дозволяють комплексно оцінити взаємодію різних компонентів

політичної поведінки та виявити ключові фактори, що впливають на політичну активність громадян. Це, в свою чергу, допомагає розробляти ефективні стратегії підвищення політичної культури та залучення громадян до політичних процесів.

Отже, політична поведінка в сучасному суспільстві формується завдяки політичній свідомості та політичній культурі в країні. Політична свідомість є сукупність поглядів і настанов, які характеризують ставлення людей до держави, партій, громадських організацій, об'єднань, товариств, політичних цінностей і цілей розвитку. Вона є відображенням реалій буття і рівня розвитку продуктивних сил, особливостей політичної структури, системи суспільних відносин, рівня освіти і культури. Політична культура це важливий чинник формування політично свідомості громадян, та має величезний вплив на політичне життя в соціумі. На основі аналізу структури та змісту масової політичної поведінки в сучасних політологічних інтерпретаціях можна зробити наступні висновки:

- Комплексність явища: Масова політична поведінка включає когнітивний, афективний і поведінковий компоненти, що охоплюють знання, емоції та реальні дії громадян.
- Фактори впливу: Політична участь, апатія, мобілізація та соціалізація є ключовими аспектами, на які впливають соціально-економічні, культурні та інформаційні чинники.
- Роль політичної культури: Політична культура та свідомість значно впливають на форми і прояви масової політичної поведінки, формуючи ставлення громадян до політичних процесів і інститутів.

1.2. Функціонування масової політичної поведінки в сучасному суспільстві.

Зрозуміти функціонування масової політичної поведінки можна при аналізі самої політичної діяльності. Так можемо засвоїти її механізм,

структуру, спосіб досягнення мети. Також спостерігати різновидні прояви політичної діяльності і звести до системи окремих дій, елементів.

“Специфіка політичної поведінки визначається природою політики – вставлених політичних відносин між суб`єктами не тільки з схожими, але й з протилежними інтересами, судженнями та напрямком активності.” [4, с. 50]

Отож, які існують типи ставлень людини до політики. Найважливішим джерелом політики є активність конкретної людини та соціальної групи, що приймають рішення, діють послідовно чи хаотично або ж енергійно. Її сила підтримується саме людською енергією, а вияв основних ліній взаємодії людини з політичними структурами являють собою важливу задачу політології, для вирішення котрої вона приділяє чимало часу.

“Можна виділити три основних типи ставлення людини до політики:

- стан прилучення людини до політики, котре здійснюється в різних формах політично активної поведінки та характеризується жагою вирішити ті чи інші життєво важливі для нього та його спільності проблеми шляхом впливання на систему політичної влади;
- відчуження, чи аномію, що характеризується розривом зв`язків між людиною та політичною владою, концентрацією на реалізацію власних інтересів. Норми, які регулюють суспільне життя, з тих чи інших причин тут втрачають свій вплив на людину, не розглядаються ним як авторитетні інстанції, що мають регулювати його поведінку. В аномії необхідно розрізняти різні стани. Вона може бути викликана як неспроможність вплинути на хід політичного життя, так і непогодженням з ними, може наступати внаслідок добровільного вибору чи бути вимушеним станом;
- повне злиття людини з політичною структурою, підкорення особистого життя її потребам і ритму змін, розщеплення індивідуального життя в

бутті політичному. Саме тоді формується специфічний тип авторитарної особистості.” [12, с. 15]

Стає зрозуміло, що в політиці, як і в будь-якій іншій сфері, люди поведуться по-різному. В залежності від політичної поведінки учасники політики поділяються на наступні категорії:

- лідери, які очолюють політичний рух та можуть здійснити плани завдяки власному авторитету;
- активісти - посередники між лідерами та послідовниками. Вони організовують учасників руху, постійно приносять інформацію для лідерів про досягнення та можливі труднощі, вносять корективи в стратегію та тактику поведінки мас;
- послідовники. Їх поведінку можна охарактеризувати різною активністю та участю в організаціях, вони підтримують мету, що була висунута лідерами, вважають їх своїми інтересами, що й стимулює їх участь в політичній діяльності;
- лідери думки, котрі не впливаючи на поведінку учасників руху з точки зору його організації. Але своєю інтелектуальною діяльністю в публіцистиці, засновують "поля" емоційної й інтелектуальної напруги навколо проблем, що робить їх об'єктом загальної уваги.

Разом з тим у вітчизняній політичній науці виокремилися основні тематичні напрями дослідження політичної поведінки як складника політичної культури громадян:

- дослідження політичної культури як інтегральної характеристики політичних процесів;
- дослідження процесів трансформації політичної культури в умовах перехідних суспільств і демократичного розвитку, тенденцій розвитку політичної свідомості в сучасній Україні;
- дослідження політичної поведінки в контексті проблеми регулювання й гуманізації суспільно-політичних відносин, розвитку толерантності в

українському суспільстві, ціннісних аспектів осмислення та практичної реалізації політики;

- дослідження ролі політичної поведінки і політичної культури в процесі соціалізації особистості, адаптації та відповідальності в системі політичних відносин, політичної участі;
- дослідження місця й ролі політичної науки і політичної освіти в процесі формування політичної культури молоді.

В політичних процесах люди беруть участь не поодиноці, а об'єднаними в однорідні й організовані групи (класи, нації, професійні спільноти, суспільні організації и т. ін.). В якості подібної групи можуть виступати також тимчасові новоутворення (натовп на вулиці, учасники зборів або мітинги, демонстрації, аудиторія тієї чи іншої передачі, глядачі політичної передачі). Перебуваючи в такому об'єднанні люди можуть набувати специфічних властивостей маси:

- статистичність - маса не є цілісною, яка б відрізнялася від елементів, з яких вона складається;
- стохастичність, так звана ймовірність. В масі випадковість, неупорядкованість відносин поміж людьми, її межі розмиті, а склад постійно завдає змін;
- ситуативність - характер дій маси повністю визначається місцем, часом, приводом утворення, видом її діяльності чи спілкування;
- різноманітність складу;
- аморфність - відсутність внутрішньої організації або ж будь-якої структури в масі;
- анонімність - членам маси не цікавляться індивідуальними властивостями один одного, або ж залишаються анонімними.

Ці властивості та випадковість утворення, неоднорідність складу, обумовлюють особливу манеру політичної поведінки людей, об'єднаних в такі спільноти. Вона виражається у пригніченні раціональності,

різкій перевазі почуттів над інтелектом, тому це призводить до втрати особистої відповідальності.

“При оцінюванні та прогнозуванні характеру можливої поведінки маси необхідно звертати увагу на наявність двох її основних типів.

По-перше, це публіка, сформована на основі інтелектуальної взаємодії. Її складають, наприклад, читачі однієї газети, слухачі якоїсь однієї передачі, люди, зацікавлені тим чи іншим видом досугу або професією. Тип зв'язку, який складається за таких умов, в достатній мірі випадковий, але він постійний, більш чи менш усталений.

По-друге, цей натовп, що виникає осередком фізичної взаємодії людей, наприклад на мітингу, можливий в будь-якому суспільному місці, де їх затримують будь-які зовнішні обставини.” [4, с. 33]

У публіки відсутня спеціальна організація та може складатись з представників різних соціальних груп, сенс її утворення достатньо випадковий, але практично завжди вона формується на більш менш стійкій, раціональній основі, нею являється або загальна інформація, або загальний інтерес.

Натовп не має усталених факторів спільноти, що практично блокує здатність відгуку на зв'язну аргументацію, він її просто виводить з хиткої емоційної рівноваги та робить можливою швидку відповідь на імпульсивну, емоційну дію.

Отже, масова політична поведінка в сучасному суспільстві не лише відображає політичні уподобання та прагнення громадян, але й впливає на подальший розвиток політичної системи, забезпечуючи активність і відповідальність учасників політичного процесу. Також функціонування масової політичної поведінки в сучасному суспільстві має різні прояви. Сучасні науковці досліджують політичну поведінку як постійно змінний процес становлення в суспільстві. Найважливішим джерелом політики є активність конкретної людини та соціальної групи, що приймають рішення, діють послідовно чи хаотично або ж енергійно. Її сила підтримується саме

людською енергією, а вияв основних ліній взаємодії людини з політичними структурами являють собою важливу задачу політології, для вирішення котрої вона приділяє чимало часу.

РОЗДІЛ 2. ПРОЯВИ МАСОВОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

2.1. Поведінкові прояви активістської якості масової політичної свідомості.

Поведінкові прояви активістської якості масової політичної свідомості – це конкретні дії та форми участі громадян у політичному житті, що відображають їхню свідомість, готовність до дій та відповідальність за долю своєї країни. В сучасній Україні активістська якість масової політичної свідомості проявляється через різноманітні поведінкові патерни, що відображають залученість громадян у політичні процеси та їхню готовність до активної участі у громадському житті. Нижче наведені деякі з ключових поведінкових проявів:

1.1. Участь у виборах та референдумах.

“Участь у виборах та референдумах є важливим аспектом демократичного процесу. Вона надає громадянам можливість впливати на політичні рішення, обирати своїх представників та висловлювати свою думку щодо важливих питань державної політики. Українські громадяни активно беруть участь у виборчих процесах, що видно з високої явки на виборах президента, парламентських та місцевих виборах. Це свідчить про свідому політичну активність населення. Висока явка на виборах є одним із головних індикаторів активістської якості політичної свідомості. Громадяни, які свідомо підходять до свого виборчого права, демонструють готовність впливати на політичні процеси.” [27, с. 55]

Участь у виборах та референдумах є фундаментальним правом громадян України і важливим елементом демократичного процесу. Вона дозволяє громадянам впливати на політичне життя країни, обирати своїх представників та висловлювати свою думку з важливих питань.

- Вікові обмеження:

Право голосу надається громадянам України, які досягли 18 років.

- **Виборчі права:**

Громадяни мають право голосувати на всіх видах виборів та референдумів, а також балотуватися на виборні посади.

- **Обмеження:**

Виборчі права можуть бути обмежені для осіб, визнаних судом недієздатними, або тих, хто відбуває покарання у місцях позбавлення волі.

Типи виборів

- **Парламентські вибори:**

Обираються депутати Верховної Ради України. Вибори проходять за змішаною системою: частина депутатів обирається за пропорційною системою за партійними списками, інша частина — за мажоритарною системою в одномандатних округах.

- **Президентські вибори:**

Обирається президент України шляхом прямого голосування. Якщо жоден кандидат не набирає більше 50% голосів у першому турі, проводиться другий тур між двома кандидатами з найбільшою кількістю голосів.

- **Місцеві вибори:**

Обираються депутати місцевих рад, сільські, селищні та міські голови. Ці вибори дозволяють громадянам обирати своїх представників на рівні місцевих громад.

Типи референдумів

- **Загальнонаціональні референдуми:**

Проводяться з метою вирішення важливих питань загальнодержавного значення, таких як зміни до Конституції, питання територіальної цілісності та суверенітету.

- **Місцеві референдуми:**

Проводяться для вирішення питань місцевого значення. Це можуть бути питання адміністративного устрою, місцевих податків і зборів, екологічні питання тощо.

Процедура голосування

- **Виборчі дільниці:**

Виборці голосують на виборчих дільницях, які створюються на території України та за її межами в дипломатичних представництвах.

- **Процес голосування:**

Виборець отримує виборчий бюлетень, де зазначені кандидати чи питання референдуму. Після заповнення бюлетеня виборець кидає його в урну для голосування.

Забезпечення прозорості та чесності виборів

- **Спостерігачі:**

Для забезпечення чесності виборів залучаються спостерігачі від громадських організацій, політичних партій та міжнародних організацій.

- **Центральна виборча комісія (ЦВК):**

ЦВК відповідає за організацію та проведення виборів, забезпечує дотримання законодавства та підрахунок голосів.

Виборчі комісії різних рівнів:

Окрім ЦВК, існують окружні та дільничні виборчі комісії, які безпосередньо займаються організацією виборчого процесу на місцях.

Важливість участі

- **Громадянська відповідальність:**

Участь у виборах та референдумах є проявом громадянської відповідальності та активності. Це можливість впливати на політичний курс країни та прийняття важливих рішень.

- **Зміцнення демократії:**

Висока явка на виборах сприяє зміцненню демократичних інститутів, забезпечує легітимність обраних органів влади та їх рішень.

- **Вплив на майбутнє:**

Через вибори та референдуми громадяни мають можливість впливати на майбутнє своєї країни, визначаючи напрямок розвитку державної політики та соціально-економічного розвитку. Участь у виборах та референдумах є важливим інструментом демократичного розвитку України, який забезпечує

вплив громадян на політичні процеси та сприяє побудові правової, справедливої та прозорої держави.

1.2. Участь у протестах та мітингах.

“Українці часто виходять на вулиці для вираження своєї позиції щодо важливих політичних, соціальних та економічних питань. Наприклад, протести проти корупції, акції на підтримку європейської інтеграції та протести за екологічні права. Участь у протестах та мітингах є важливим аспектом громадянської активності та свободи вираження думки в демократичному суспільстві. Це спосіб, за допомогою якого громадяни можуть висловлювати свою думку, незгоду або підтримку щодо різних політичних, соціальних чи економічних питань.” [16, с. 33]

Ось основні аспекти участі у протестах та мітингах:

- Свобода вираження: Участь у протестах та мітингах є реалізацією права на свободу слова та вираження думки, що закріплено в міжнародних документах і конституціях багатьох країн.
- Право на мирні зібрання: Громадяни мають право мирно збиратися для висловлення своєї думки. Це право часто регламентується законодавством, яке визначає умови проведення зібрань, щоб забезпечити їх мирний характер.
- Вплив на суспільну думку та політику: Протести та мітинги можуть впливати на громадську думку, привертати увагу до проблем, які турбують суспільство, і тиснути на владу з метою прийняття рішень або змін політики.
- Види протестів: Протести можуть бути різними за формою — від мирних демонстрацій, мітингів і пікетів до страйків, флешмобів та інших акцій. Важливо, щоб ці дії не порушували права інших громадян і не перетворювалися на насильницькі дії.
- Організація та участь: Для організації протесту або мітингу зазвичай потрібна координація між учасниками, а також повідомлення органів влади про запланований захід, відповідно до законодавства. Учасники

мають право на захист від неправомірних дій з боку влади або інших осіб.

- Ризики та відповідальність: Участь у протестах може бути пов'язана з певними ризиками, як-от можливі зіткнення з правоохоронними органами, правові наслідки у випадку порушення законів або інструкцій. Водночас, мирні протести є важливим інструментом демократії і можуть сприяти позитивним змінам у суспільстві.
- Історичне значення: Протести та мітинги відіграли важливу роль у багатьох історичних подіях, сприяючи зміні урядів, прийняттю нових законів та приверненню уваги до важливих соціальних питань.

Участь у протестах та мітингах є важливою формою громадянської активності, яка дозволяє людям колективно висловлювати свою позицію та боротися за свої права і свободи.

Волонтерська діяльність.

“Особливо під час кризових ситуацій, таких як війна на сході України, значна частина населення залучається до волонтерської діяльності, підтримуючи армію та постраждалих громадян. Після початку російської агресії у 2014 році, українці масово долучилися до волонтерської діяльності. Вони допомагають армії, постраждалим від конфлікту, внутрішньо переміщеним особам та надають гуманітарну допомогу.” [12 с. 2]

1.3. Громадянські ініціативи.

Різні громадянські ініціативи, спрямовані на вирішення місцевих проблем, боротьбу з корупцією, захист прав людини тощо, є свідченням високого рівня громадської активності. Громадянські ініціативи в Україні – це різноманітні проекти, акції та заходи, спрямовані на вирішення суспільних проблем, підвищення якості життя громадян, захист прав людини та сприяння демократичному розвитку країни. Вони організовуються активістами, громадськими організаціями та небайдужими громадянами.

Ось деякі ключові приклади громадянських ініціатив в Україні: Приклади громадянських ініціатив:

- Реанімаційний Пакет Реформ (РПР): Коаліція громадських організацій, яка працює над впровадженням реформ у різних сферах, таких як судова система, антикорупційна діяльність, децентралізація, освіта та інші.
- Допомога армії та переселенцям: Ініціативи, такі як Повернись живим та Народний тил, займаються збором коштів та матеріальної допомоги для українських військових, а також надають підтримку внутрішньо переміщеним особам.
- Чисте місто: Екологічні проекти, спрямовані на прибирання міст, сіл та природних територій від сміття, підвищення екологічної свідомості громадян та збереження довкілля.
- Медичні ініціативи: Організації, такі як Таблеточки, займаються допомогою онкохворим дітям, забезпеченням медичних закладів необхідним обладнанням та медикаментами.
- Освітні проекти: Громадянські ініціативи, такі як Прометеус, пропонують безкоштовні онлайн-курси з різних дисциплін, що сприяє доступності освіти для всіх бажаючих.

1.4. Участь у роботі громадських організацій.

“Численні громадські організації в Україні займаються різними соціальними, політичними та екологічними питаннями. Участь у їх роботі відображає готовність громадян до організованих форм активізму. Участь у роботі громадських організацій – це важлива форма громадянської активності, яка дозволяє людям об’єднуватися для досягнення спільних цілей і вирішення суспільних проблем. Громадські організації відіграють значну роль у розвитку демократії, підтримці прав людини та покращенні якості життя громадян.” [34, с. 44]

Ось основні аспекти участі у роботі громадських організацій:

- Активна громадянська позиція: Участь у громадських організаціях дозволяє громадянам активно брати участь у житті суспільства, висловлювати свою позицію з різних питань і впливати на прийняття рішень.

- Розв'язання соціальних проблем: Громадські організації часто зосереджуються на розв'язанні конкретних соціальних, економічних або екологічних проблем. Вони можуть допомагати вразливим групам населення, захищати права людини, боротися з корупцією, займатися питаннями охорони здоров'я та довкілля.
- Освіта і просвіта: Багато громадських організацій займаються просвітницькою діяльністю, підвищуючи рівень обізнаності громадян щодо важливих питань, проводячи тренінги, семінари та інформаційні кампанії.
- Підтримка та допомога: Громадські організації можуть надавати різноманітні послуги та допомогу своїм членам і громаді в цілому. Це можуть бути юридичні консультації, соціальна підтримка, освітні програми тощо.
- Вплив на політику: Через адвокацію та лобіювання громадські організації можуть впливати на політичні рішення і сприяти прийняттю законів та політик, що відповідають інтересам громадян.
- Мережування і співпраця: Участь у громадських організаціях дає можливість налагоджувати контакти з іншими активістами, організаціями, владою та міжнародними партнерами, що може підвищити ефективність діяльності та сприяти обміну досвідом.
- Розвиток навичок і знань: Участь у роботі громадських організацій сприяє розвитку особистих та професійних навичок, таких як лідерство, комунікація, організація заходів, управління проектами тощо.
- Волонтерство: Багато громадських організацій залучають волонтерів, які допомагають реалізовувати проекти і програми. Волонтерська діяльність дає змогу брати участь у корисних для суспільства ініціативах та отримувати новий досвід.

Таким чином, участь у роботі громадських організацій є важливою складовою громадянської активності, що дозволяє людям спільно

працювати над поліпшенням суспільства, відстоювати свої права і впливати на розвиток держави.

1.5. Інтернет-активізм та соціальні мережі.

"Соціальні мережі та інші онлайн-платформи стали важливими інструментами для політичної мобілізації, обговорення актуальних проблем та координації дій активістів. Інтернет-активізм та соціальні мережі стали важливою і потужною формою політичної участі в сучасному світі, зокрема в Україні. Вони дозволяють громадянам висловлювати свої погляди, організовуватися та впливати на політичні процеси." [17, с. 33]

Ось основні аспекти інтернет-активізму та використання соціальних мереж для політичної участі:

- Широкий доступ до інформації: Соціальні мережі надають можливість швидко отримувати та поширювати інформацію про політичні події, рішення влади, громадські ініціативи тощо. Це сприяє підвищенню обізнаності громадян та формуванню активної громадянської позиції.
- Мобілізація та організація: Інтернет-активізм дозволяє швидко організовувати акції протесту, флешмоби, мітинги та інші форми громадянської активності. Через соціальні мережі можна ефективно координувати дії учасників та залучати нових людей до участі.
- Вираз політичної думки: Соціальні мережі надають платформу для вираження політичних поглядів, обговорення важливих питань та обміну думками. Це сприяє формуванню громадської думки та залученню більшої кількості людей до політичного діалогу.
- Адвокація та лобіювання: Через інтернет-активізм громадяни та організації можуть впливати на політичні рішення, звертати увагу на проблеми, які потребують вирішення, та лобіювати прийняття певних законів чи політик. Петиції, кампанії в соціальних мережах та інші форми онлайн-активізму можуть бути дуже ефективними.
- Захист прав людини: Інтернет-активісти часто займаються захистом прав людини, привертаючи увагу до порушень та несправедливості. Вони

можуть збирати докази, публікувати свідчення, організувати кампанії підтримки постраждалих та звертатися до міжнародних організацій.

- Поширення альтернативних поглядів: Інтернет і соціальні мережі дозволяють поширювати альтернативні до офіційних точки зору та інформацію, яка може бути замовчувана або викривлена традиційними медіа. Це сприяє формуванню більш різноманітного інформаційного поля.
- Глобальна взаємодія: Інтернет-активізм дозволяє встановлювати зв'язки з активістами та організаціями в інших країнах, обмінюватися досвідом та підтримувати міжнародні кампанії. Це посилює вплив громадянського суспільства на глобальному рівні.
- Демократизація участі: Соціальні мережі роблять політичну участь доступнішою для широкого кола людей, зокрема тих, хто раніше не мав можливості брати участь у політичних процесах через географічні, економічні або соціальні обмеження.

Інтернет-активізм та соціальні мережі мають великий потенціал для зміцнення демократичних процесів, підвищення громадянської активності та залучення людей до політичного життя. Водночас вони можуть бути ефективним інструментом для контролю влади, захисту прав людини та просування соціальних змін.

1.6. Участь у місцевому самоврядуванні.

Громадяни активно залучаються до процесів місцевого самоврядування, беруть участь у громадських слуханнях, ініціюють місцеві референдуми, створюють громадські ради при місцевих органах влади. Місцеве самоврядування є важливою складовою демократичного устрою України, що дозволяє громадянам безпосередньо впливати на прийняття рішень, які стосуються їхніх громад та місцевих спільнот. Участь у місцевому самоврядуванні сприяє розвитку місцевих громад, забезпечує прозорість та підзвітність місцевої влади.

Основні аспекти місцевого самоврядування

Правова база:

- Місцеве самоврядування в Україні регулюється Конституцією України, Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні" та іншими нормативно-правовими актами.
- Закон визначає повноваження місцевих рад, органів місцевого самоврядування та порядок їхньої діяльності.

Структура місцевого самоврядування:

- Місцеві ради: виборні органи, які представляють інтереси територіальної громади. Складаються з депутатів, обраних громадянами на місцевих виборах.
- Виконавчі органи: здійснюють виконавчі функції та повноваження. До них належать виконавчі комітети місцевих рад, а також виконавчі органи, створені місцевими радами.
- Сільські, селищні, міські голови: обираються жителями відповідних територіальних громад на прямих виборах і очолюють виконавчі органи місцевого самоврядування.

Форми участі громадян у місцевому самоврядуванні

Місцеві вибори:

- Громадяни беруть участь у виборах депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів.
- Місцеві вибори проводяться раз на п'ять років.

Громадські слухання:

- Відкрита форма участі громадян у процесі обговорення важливих питань місцевого значення.
- Громадські слухання організовуються місцевими радами для залучення думок і пропозицій мешканців.

Місцеві ініціативи:

- Громадяни мають право вносити пропозиції щодо розгляду місцевими радами питань, що належать до їх компетенції.
- Для ініціювання розгляду питання необхідно зібрати певну кількість підписів жителів громади.

Громадські ради та комітети:

- При місцевих радах можуть створюватись громадські ради та комітети, що залучають громадян до вирішення важливих питань громади.

Місцеві референдуми:

- Громадяни мають право ініціювати та брати участь у місцевих референдумах для прийняття рішень з найважливіших питань місцевого значення.

Електронне врядування та петиції:

- Сучасні технології дозволяють громадянам подавати електронні петиції та звернення до місцевих органів влади, а також брати участь у голосуваннях та опитуваннях через інтернет.

Важливість участі громадян у місцевому самоврядуванні

Забезпечення прозорості та підзвітності:

- Активна участь громадян сприяє підвищенню прозорості діяльності місцевих органів влади та їхньої підзвітності перед громадою.

Вирішення місцевих проблем:

- Громадяни, які беруть участь у місцевому самоврядуванні, можуть безпосередньо впливати на вирішення нагальних проблем своєї громади.

Зміцнення громади:

- Спільна робота над вирішенням місцевих питань сприяє зміцненню почуття спільності та солідарності серед мешканців.

Підвищення якості життя:

- Участь у місцевому самоврядуванні дозволяє громадянам впливати на розвиток інфраструктури, покращення соціальних послуг та загальне підвищення якості життя у громаді.

Виклики та перспективи

Виклики:

- Низька активність та обізнаність громадян щодо можливостей участі у місцевому самоврядуванні.
- Бюрократія та корупція можуть перешкоджати ефективній участі громадян.
- Недостатній рівень фінансування місцевих громад та органів самоврядування.

Перспективи:

- Підвищення рівня обізнаності громадян через освітні програми та інформаційні кампанії.
- Розвиток електронного врядування та цифрових інструментів для залучення громадян.
- Підтримка та розвиток громадських ініціатив та проектів, спрямованих на покращення якості життя в громадах.

Участь у місцевому самоврядуванні є ключовим елементом демократичного розвитку України, що дозволяє громадянам безпосередньо впливати на процеси управління та розвитку своїх громад.

1.7. Політична освіта та інформованість.

"В Україні проводиться багато освітніх програм, семінарів, тренінгів, які підвищують політичну грамотність населення. Громадяни активно цікавляться політичними новинами, аналізують інформацію та формують власну позицію." [44, с. 40]

На даний час чинними документами, що становлять безпосередню нормативно-правову основу громадянської (політичної) освіти, є:

- Національна стратегія у сфері прав людини (затверджена Указом Президента №501 від 25 серпня 2015р.; розрахована на період до 2020р. включно);

- Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020рр. (затверджена Указом Президента №68 від 26 лютого 2016р.);
- Указ Президента “Про пріоритетні заходи щодо сприяння зміцненню національної єдності та консолідації українського суспільства, підтримки ініціатив громадськості у цій сфері” №534 від 1 грудня 2016р. (виконання розраховане на 2017-2021рр.);
- Концепція розвитку громадянської освіти в Україні (схвалена Розпорядженням КМУ №710 від 3 жовтня 2018р.);
- Стратегія національно-патріотичного виховання (затверджена Указом №286 від 18 травня 2019р.; розрахована на 2020-2025рр.).

1.8. Моніторинг та контроль за діяльністю влади.

Громадські організації та активісти здійснюють моніторинг діяльності органів влади, проводять антикорупційні розслідування, вимагають прозорості та підзвітності від державних службовців.

Приклади з реального життя:

- Протести проти корупції: Регулярні акції протесту проти корупційних схем у владі та судовій системі.
- Рух "Чесно": Громадська ініціатива, яка проводить моніторинг доброчесності кандидатів на виборах.
- Волонтерська діяльність в Україні. Волонтерські організації відіграють важливу роль у розвитку громадянського суспільства та підтримці соціальних ініціатив в Україні. Вони сприяють вирішенню соціальних, екологічних, освітніх та інших проблем, залучаючи громадян до активної участі у громадському житті.

Українська Волонтерська Служба (UVS):

- Організація, що займається координацією волонтерів, наданням допомоги постраждалим від війни та інших кризових ситуацій.

Фонд "Повернись живим":

- Один з найбільших благодійних фондів, що підтримує українських військових, забезпечуючи їх технічним обладнанням, медичною допомогою та іншими необхідними ресурсами.

Карітас України:

- Благодійна організація, що надає гуманітарну допомогу, реалізує проекти соціальної підтримки, медичної допомоги, захисту прав дітей та сімей.

Let's Do It, Ukraine!:

- Екологічна організація, що проводить масштабні акції з прибирання та захисту довкілля, залучаючи тисячі волонтерів по всій країні.

Благодійний фонд "Таблеточки":

- Організація, що надає допомогу дітям, хворим на рак, забезпечуючи лікування, психологічну підтримку та матеріальну допомогу.

Спілка Української Молоді (СУМ):

- Організація, що займається патріотичним вихованням молоді, організацією культурних та освітніх заходів.
- Соціальні мережі: Активне використання платформ для організації флешмобів, збору коштів на благодійні цілі та поширення інформації про суспільно важливі події.

Ці прояви свідчать про те, що українське суспільство є активним і готовим брати на себе відповідальність за розвиток своєї країни, боротися за свої права та впливати на політичні процеси.

Отже, прояви активістської якості політичної поведінки мають важливе значення для демократичного розвитку України. Вони сприяють формуванню сильного громадянського суспільства, яке здатне контролювати діяльність влади, впливати на політичні процеси та відстоювати права громадян. Ці форми активістської поведінки відображають не лише

готовність громадян брати активну участь у політичному житті, але й їхню здатність впливати на розвиток суспільства та зміни в політичній сфері. Активістська політична свідомість є ключовим елементом підтримки демократії і відкритого суспільства, сприяючи змінам на краще і впровадженню нових ідей та цінностей.

2.2. Культурні та психологічні детермінанти налаштування населення України.

Культурні та психологічні детермінанти налаштування населення України впливають на формування суспільної свідомості, політичних поглядів та соціальних поведінкових моделей. Ці фактори є складними і взаємопов'язаними, охоплюючи історичні, соціальні, економічні та особистісні аспекти. Нижче наведені основні культурні та психологічні детермінанти.

“Культурні детермінанти – це різноманітні аспекти культури, які впливають на формування особистості, соціальні відносини, стандарти поведінки та сприйняття світу в межах певної групи чи суспільства в цілому.” [22, с. 39] Ці детермінанти визначаються історичними, соціальними, релігійними, моральними, мовними, технологічними та етнічними чинниками, які формують культурний контекст.

Історична пам'ять:

Історична пам'ять в Україні – це колективна свідомість народу про минулі події, яка формується через культурні, соціальні, політичні та освітні процеси. Вона є важливим елементом національної ідентичності та впливає на сучасне суспільне життя і політику.

Ось основні аспекти історичної пам'яті в Україні:

- Формування національної ідентичності: Історична пам'ять допомагає українцям усвідомлювати себе як націю, що має свою унікальну історію, культуру та традиції. Вона сприяє зміцненню почуття національної гордості та єдності.

- Вшанування важливих подій і постатей: В Україні особлива увага приділяється вшануванню героїв та подій, що мали велике значення для нації. Серед таких подій – боротьба за незалежність, Голокост, Голодомор, Друга світова війна, Майдан та війна на сході України.
- Освітні програми: Історична пам'ять передається через освітні програми в школах і університетах. Викладання історії сприяє формуванню обізнаності молодого покоління про важливі події та постаті національної історії.
- Меморіали та пам'ятники: В Україні встановлено багато меморіалів і пам'ятників, які вшановують пам'ять про визначні події та осіб. Вони служать місцями для проведення пам'ятних заходів та церемоній.
- Дослідження та публікації: Історики, науковці та письменники активно досліджують і публікують роботи, присвячені різним аспектам української історії. Це сприяє збереженню і поширенню знань про минуле.
- Культурні заходи: Театральні постановки, фільми, виставки та інші культурні заходи часто присвячені історичним темам. Вони допомагають популяризувати історію та роблять її доступнішою для широкого загалу.
- Державна політика: Українська держава проводить політику, спрямовану на збереження та популяризацію історичної пам'яті. Це включає підтримку досліджень, проведення офіційних пам'ятних заходів та введення спеціальних днів пам'яті.
- Громадські ініціативи: Активісти та громадські організації також відіграють важливу роль у збереженні історичної пам'яті. Вони організовують заходи, проводять освітні програми та дослідження.

Історична пам'ять в Україні є складним і багатогранним явищем, що впливає на національну свідомість та ідентичність. Вона допомагає зрозуміти минуле, формує цінності та орієнтири для майбутнього.

Національна ідентичність. Національна ідентичність в Україні є складним і багатогранним поняттям, яке відображає колективні уявлення і самосвідомість українців щодо їхньої національної приналежності, культурних традицій, історичного досвіду та цінностей. Ось декілька прикладів:

- Мова та культура: Відродження української мови та культури сприяє зміцненню національної ідентичності та почуття патріотизму.
- Регіональні відмінності: Культурні та історичні відмінності між різними регіонами України (Західна Україна, Східна Україна, Крим) впливають на політичні та соціальні настрої населення.

Релігія та духовність:

- Роль церкви: Релігійні інституції, особливо Православна церква, мають значний вплив на формування моральних і етичних цінностей.
- Релігійні обряди та традиції: Участь у релігійних обрядах та святкування релігійних свят сприяє збереженню культурних традицій та зміцненню спільноти.

Громадянське суспільство:

- Громадянське суспільство в сучасній Україні – це комплекс інститутів, організацій і ініціатив, які діють незалежно від держави, виражають інтереси різних соціальних груп та сприяють розвитку демократичних процесів. Воно відіграє важливу роль у формуванні демократичних цінностей, захисті прав людини та розвитку соціально відповідального суспільства. Основні аспекти та риси громадянського суспільства в Україні:
- Активізація громадянської участі: Події Євромайдану 2013-2014 років стали каталізатором для активного розвитку громадянського суспільства. Зросла кількість громадян, які беруть участь у соціальних і політичних процесах, організують ініціативи та проекти.
- Розвиток громадських організацій: В Україні діє велика кількість громадських організацій, що охоплюють різні сфери діяльності: права

людини, екологія, охорона здоров'я, освіта, культура, соціальні послуги та інші. Вони проводять акції, кампанії, дослідження та надають допомогу різним групам населення.

- Волонтерський рух: Волонтерство стало однією з ключових складових громадянського суспільства, особливо під час війни на сході України та в умовах пандемії COVID-19. Волонтери допомагають військовим, внутрішньо переміщеним особам, медичним установам та іншим потребуючим.
- Незалежні медіа та журналістика: Незалежні засоби масової інформації і журналісти відіграють важливу роль у висвітленні суспільно значущих питань, контролі за діями влади, боротьбі з корупцією та інформуванні громадськості.
- Громадські ініціативи та рухи: У різних регіонах України активно діють численні громадські ініціативи та рухи, які сприяють розв'язанню локальних проблем, захисту екології, підтримці культурних та історичних пам'яток, соціальній допомозі та іншим питанням.
- Адвокація та лобіювання: Громадські організації та ініціативи активно займаються адвокацією та лобіюванням, впливаючи на прийняття законів, політичних рішень та реформ. Вони співпрацюють з державними органами, міжнародними організаціями та іншими стейкхолдерами для досягнення своїх цілей.
- Освітні та просвітницькі проекти: Громадські організації займаються просвітницькою діяльністю, організують тренінги, семінари, інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення рівня обізнаності населення про важливі суспільні питання.
- Соціальні мережі та цифрові технології: Активісти та громадські організації широко використовують соціальні мережі та цифрові платформи для мобілізації підтримки, поширення інформації, організації заходів та збору коштів.

Громадянське суспільство в сучасній Україні відіграє важливу роль у формуванні демократичної культури, підтримці прав людини, розвитку соціально відповідального суспільства та впливі на політичні та соціальні процеси в країні.

- Активність НУО та громадських рухів: Розвиток громадянського суспільства та активна участь населення у громадських організаціях, таких як “Чесно”, “Автомайдан”, свідчать про високий рівень громадянської активності та соціальної відповідальності.

Психологічні детермінанти - це фактори, що впливають на психічні процеси, поведінку та емоційний стан людини. Вони можуть бути як внутрішніми, так і зовнішніми, і визначають індивідуальні особливості та реакції на різні ситуації.

Основні психологічні детермінанти включають:

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР):

- Війна в Україні: Тривалий збройний конфлікт в Україні впливає на психологічний стан населення, спричиняючи стрес, тривогу та депресію. Війна в Україні, розпочата 24 лютого 2022 року з повномасштабного вторгнення Російської Федерації, має величезний вплив на політичну, економічну та соціальну ситуацію в країні. Цей конфлікт є продовженням агресії, що почалася в 2014 році з анексії Криму та війни на Донбасі.

Наслідки війни в Україні:

- Гуманітарна криза:

Війна спричинила масштабну гуманітарну кризу, зокрема, втрату життів, поранення та мільйони внутрішньо переміщених осіб і біженців.

Масові руйнування житлових будинків, інфраструктури, шкіл та лікарень.

- Економічні наслідки:

Війна завдала значних збитків українській економіці, спричинивши падіння ВВП, збільшення безробіття та інфляцію.

Руйнування промислових підприємств, зниження експорту та імпорту товарів.

- Соціальні наслідки:

Психологічний стрес та травми серед населення, зокрема, серед дітей та ветеранів.

Зміни у демографічному складі населення через втрати та міграцію.

- Політичні наслідки:

Консолідація українського суспільства та зростання національної ідентичності.

Посилення міжнародної підтримки України з боку західних країн, постачання озброєнь та фінансової допомоги.

- Міжнародні наслідки:

Санкції проти Росії, що вплинули на її економіку та політичну ізоляцію.

Перегляд безпекової політики в Європі, зокрема, посилення оборонних можливостей країн НАТО.

Допомога Україні

- Військова допомога:

Поставка зброї, боєприпасів, військової техніки та навчання українських військових з боку США, країн ЄС, Великої Британії, Канади та інших партнерів.

- Фінансова допомога:

Фінансова підтримка з боку міжнародних фінансових інститутів, таких як Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку.

Гранти та кредити від урядів країн-партнерів.

- Гуманітарна допомога:

Надання гуманітарної допомоги у вигляді продуктів харчування, медикаментів, одягу, засобів гігієни та іншого необхідного.

Підтримка міжнародних гуманітарних організацій, таких як ООН, Червоний Хрест, ЮНІСЕФ.

Виклики та перспективи

- Виклики:

Продовження військових дій та необхідність звільнення окупованих територій.

Відновлення зруйнованої інфраструктури та економіки.

Забезпечення гуманітарних потреб населення та інтеграція внутрішньо переміщених осіб.

- Перспективи:

Міжнародна підтримка у відновленні України після завершення конфлікту.

Подальший розвиток демократичних інституцій та реформ.

Відновлення та модернізація економіки з акцентом на інновації та інтеграцію до європейського ринку.

Війна в Україні триває, але український народ демонструє стійкість і готовність боротися за свою незалежність і свободу. Міжнародна спільнота продовжує надавати підтримку, і сподівання на мирне вирішення конфлікту залишаються актуальними.

“Довіра до інституцій. Довіра до інституцій є ключовим аспектом функціонування суспільства, вона відображає рівень віри та впевненості громадян у дієздатність і надійність державних і громадських структур. Україна, як і багато інших країн, зіштовхується з різними викликами щодо довіри до своїх інституцій.” [8, с. 30]

Ось кілька ключових аспектів довіри до інституцій в Україні:

- Правоохоронні органи: Довіра до поліції та інших правоохоронних органів є критично важливою для забезпечення правопорядку та захисту громадян.

- Судова система: Відчуття справедливості та ефективності судової системи є важливими для вирішення правових питань та конфліктів.
- Політичні інституції: Довіра до уряду, парламенту та інших політичних структур визначає легітимність влади та громадянську активність.
- Громадські організації: Довіра до громадських організацій, які захищають права та інтереси громадян, є важливою для розвитку громадянського суспільства.
- Економічні інституції: Довіра до банківської системи, фінансових установ та економічних регуляторів є важливою для стабільності та розвитку економіки.

“Україна активно працює над покращенням довіри до своїх інституцій через реформи, транспарентність і зміцнення правової держави. Рівень довіри до інституцій є важливим показником, який відображає стабільність та розвиток суспільства.” [5, с. 49]

- Низький рівень довіри: Низький рівень довіри до державних інституцій, правосуддя та політичних лідерів зумовлений історичним досвідом корупції та зловживання владою.
- Громадянська відповідальність: Відсутність довіри до влади стимулює розвиток громадянської активності та участь у неформальних ініціативах.

Індивідуальні психологічні риси. Індивідуальні психологічні риси українського сучасного суспільства можуть бути різноманітними і варіюватися в залежності від конкретних людей, їхньої освіти, професійної діяльності, місця проживання та інших факторів.

Проте існують деякі загальні аспекти, які можна врахувати:

- Патріотизм та національна самосвідомість: Велика частина українців висловлює глибокий патріотизм і відчуття національної гордості, особливо у контексті сучасних викликів та подій в країні.

- Історична свідомість і культурна спадщина: Україна має багату історію і культурну спадщину, що впливає на ідентичність українців і їхні переконання.
- Соціальна адаптація і міжособистісні відносини: Сучасне українське суспільство характеризується різноманіттям соціальних ролевих моделей і взаємодії між людьми в різних сферах життя.
- Економічні умови і соціальна стабільність: Економічні та соціальні умови також впливають на психологічні риси суспільства, включаючи ступінь економічної безпеки, соціальної мобільності та інші аспекти.
- Політичні переконання і громадянська активність: Важливим елементом є політична свідомість та участь у громадському житті, що відображається у рівні політичної адаптації і сприйняття демократичних процесів.
- Культурні та освітні цінності: Освітні стандарти, культурні цінності і розвиток освітніх установ впливають на формування психологічних рис суспільства, зокрема на рівень освіти, культурну самосвідомість і толерантність.

Ці аспекти спільно визначають психологічні особливості українського суспільства, відображаючи різноманітність індивідуальних досвідів і переконань серед його членів.

“Соціальна солідарність. Соціальна солідарність в Україні є важливим аспектом суспільного життя, який відображає ступінь єднання і підтримки між різними соціальними групами та індивідуумами в країні. Особливо в контексті сучасних викликів, таких як війна та економічні труднощі, соціальна солідарність стає важливим фактором у зміцненні стабільності та відновленні суспільства.” [35, с. 33]

Ось деякі аспекти соціальної солідарності в Україні:

- Підтримка військових та волонтерська діяльність: Велика частина українського суспільства виявила готовність та активну підтримку військових, які борються за територіальну цілісність країни, а також

волонтерів, які забезпечують фронтові частини необхідними ресурсами.

- Соціальні ініціативи та благодійність: В умовах важких економічних умов ініціативи зі збору коштів для допомоги потерпілим від війни, біженцям та людям, які опинилися в складних життєвих ситуаціях, набувають особливого значення.
- Громадська підтримка реформ і антикорупційних ініціатив: Розуміння важливості чесного управління, боротьби з корупцією та підтримка реформ у сфері правосуддя, політики та економіки сприяють формуванню соціальної солідарності.
- Міжрегіональна солідарність: Україна має різноманітні регіони зі своїми історичними та культурними особливостями. Проте, важливою є здатність різних регіонів до спільної підтримки та взаємодопомоги в умовах кризи чи надзвичайних ситуацій.
- Солідарність у вирішенні соціальних проблем: Підтримка соціально вразливих груп, таких як люди з інвалідністю, молодь, пенсіонери та інші, сприяє формуванню гуманітарних цінностей та соціальної справедливості в суспільстві.

Соціальна солідарність в Україні є важливим фактором у зміцненні національної ідентичності та сприяє стабільності суспільства в умовах внутрішніх та зовнішніх викликів.

Волонтерський рух в Україні. Волонтерський рух в Україні є важливим феноменом громадянського суспільства, який активно розвивається та займає значне місце у соціальному житті країни.

Ось деякі ключові аспекти волонтерського руху в Україні:

Сучасний волонтерський рух:

- Підтримка військових: Під час конфлікту на Сході України волонтери активно забезпечували українські армійські підрозділи необхідними ресурсами, медичним обладнанням та психологічною підтримкою.

- Гуманітарна допомога та підтримка біженців: Волонтери організують збір та розподіл гуманітарної допомоги серед біженців, постраждалих від війни та інших уразливих категорій населення.
- Соціальні ініціативи: Волонтери займаються реалізацією соціальних проєктів, спрямованих на підтримку молоді, людей з інвалідністю, пенсіонерів та інших соціально вразливих груп.
- Екологічні та освітні ініціативи: Волонтери приймають активну участь у заходах з охорони довкілля, проведенні освітніх проєктів та інших ініціатив, спрямованих на підвищення екологічної свідомості.

Міжнаціональна співпраця та інтернаціональні проєкти: Волонтери співпрацюють з міжнародними організаціями та участь у міжнародних проєктах, що сприяє обміну досвідом та покращенню ефективності діяльності. Особливості волонтерського руху в Україні:

- Самоорганізація та ініціативність: Волонтери часто діють самостійно або в малих групах, відгукуючись на актуальні потреби суспільства.
- Професіоналізм та здатність до мобілізації: Багато волонтерів володіють професійними навичками, які застосовують у своїй діяльності.
- Значення громадської активності: Волонтерський рух сприяє формуванню громадянської свідомості та активізації громадської участі в розв'язанні соціальних та гуманітарних проблем.
- Волонтерський рух в Україні є невід'ємною частиною культури допомоги та підтримки, спрямованої на покращення життя суспільства в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів.

“Волонтерська діяльність та громадянські ініціативи під час кризових ситуацій, таких як війна та пандемія COVID-19, демонструють високий рівень соціальної солідарності та взаємопідтримки.” [12, с. 30]

Особисті цінності та пріоритети. Особисті цінності та пріоритети в Україні можуть варіюватися в залежності від індивідуальних переконань, культурних традицій, регіональних особливостей та суспільних умов.

Однак є деякі загальні аспекти, які часто акцентують увагу українців:

- Патріотизм та національна самосвідомість: Гордість за свою країну, підтримка національних інтересів та захист національної ідентичності.
- Сімейні цінності: Велике значення мають сімейні зв'язки, взаємопідтримка і забезпечення благополуччя родини.
- Демократія та права людини: Повага до прав і свобод людини, підтримка демократичних процесів і правової держави.
- Економічна стабільність і соціальний прогрес: Бажання досягати економічної стабільності, розвитку бізнесу та забезпечення соціальної справедливості.
- Культурна спадщина і освіта: Збереження культурної спадщини, освітній розвиток та підтримка освітніх і культурних ініціатив.
- Екологічна безпека і стале використання ресурсів: Захист навколишнього середовища, стале використання природних ресурсів та екологічна свідомість.
- Громадська активність і участь: Участь у громадських ініціативах, волонтерство та підтримка громадських організацій.

Ці цінності відображають глибокі переконання та ставлення українців до ключових аспектів життя і визначають, як вони сприймають світ і які цілі вони ставлять перед собою у своєму житті та взаємодії з іншими людьми.

Отже, культурні та психологічні детермінанти налаштування населення України є ключовими факторами, що формують соціальну та політичну свідомість громадян. Вони впливають на поведінку, цінності та пріоритети українців, відображаючи їхні історичні, культурні та психологічні особливості. Розуміння цих детермінант є важливим для аналізу суспільних процесів і розробки стратегій розвитку, що сприятимуть побудові стійкого та демократичного суспільства.

РОЗІДЛ 3. ФОРМИ МАСОВОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

3.1. Особливості форм масової політичної поведінки громадян України.

“Дослідження масової політичної поведінки ґрунтуються на процесуальному аналізі динаміки політичних процесів, які зазвичай визначаються спонтанною активністю широких верств суспільства, залучених в той чи інший період часу та обумовлені комплексом економічних, соціальних і світоглядних чинників.” [3, с. 95].

Більшість політологів вважають, що ознакою стабільної політичної системи є далеко не всезагальна політизація населення, а виконання громадянами своїх професійних і громадських ролей та ефективність управління. Зазвичай особи стають учасниками політичних процесів, об'єднуючись і в організовані групи за інтересами, і у тимчасові утворення, як натовп, публіка, аудиторія, глядачі, тощо.

“У такому стані люди набувають специфічних ознак політичної маси до яких належать:

а) статистичність сукупність елементів, що не мають системних зв'язків або цілісного утворення;

б) стохастичність вірогідність, випадковість невпорядкованість відносин; межі маси є нечіткими, склад нестійким;

в) ситуативність характер маси цілком визначається місцем, часом, видом дій, причиною, з якої вона виникла;

г) різномірність складу, що має міжгрупову природу;

д) аморфність відсутність внутрішньої організації, чіткої структури;

є) анонімність члени маси не відрізняються один від одного ніякими особистісними властивостями і якостями.” [5, с. 70] Через випадковість утворення та неоднорідність складу в політичній масі

виявляються специфічні риси поведінки людей, коли раціональність занижується, емоції управляють розумом, що веде до втрати особистої відповідальності.

Сучасний аналіз явищ масової поведінки вимагає переосмислення поняття "маса", яке здавна викликало негативні конотації, вживалось синонімом поняття "натовп", визначалось як щось непостійне, легковірне, ірраціональне. Масова свідомість, масові дії розглядались загрозою для індивідуальності. Підхід до поняття «маса» як до натовпу характерна для моделі масового суспільства, в якому нею можна маніпулювати.

“Роль мас у політиці стає помітною, коли «руйнуються групові зв'язки, коли суспільство деструктується, переживаючи період соціальних потрясінь. Таке відбувається в період масштабних світових війн, соціальних революцій, політичних переворотів, крупних соціальних реформ.” [9, с. 18]

“У другій половині ХХ століття за оцінкою Д. Белла у політичній науці налічувалося приблизно п'ять концептуальних інтерпретацій поняття «маса»:

- «маса, як недиференційована більшість», як тип гетерогенної аудиторії засобів масової інформації, протилежної іншим, гомогеннішим суспільства (Г. Блумер);
- «маса, як судження некомпетентних», котрі є результатом ослаблення керівних позицій освіченої еліти (Х. Ортега-і-Гассет);
- «маса, як механізоване суспільство», в котрому людина виступає додатком до машини, дегуманізованим елементом, «сумою соціальних технологій» (Ф.Г. Юнгер);
- «маса, як бюрократичне суспільство», якому властива широко розгалужена організація, а прийняття рішень допускається виключно на вищих щаблях ієрархії (Г. Зіммель, М. Вебер, К. Мангайм);
- маса, як суспільство, що характеризується одноманітністю, безцільністю, відчуженням, недостатністю інтеграції, і прагне

нівелювати унікальність особистості (Є. Ледерер, Х. Арендт).” [8, с. 88].

Пізніше кількість трактувань маси збільшилось, хоча деякі з них корелюються з типологією Д. Белла. В розширеній типології маси трактуються як: натовп (Г. Ле Бон); публіка (Г. Тард); гетерогенна аудиторія, що протистоїть класам і відносно гомогенним групам (Є. Ледерер і М. Арендт); «агрегат людей», в якому не розрізняють групи чи індивідуумів (В. Корнхаузер); рівень некомпетентності та занепаду цивілізації (Х Ортега-і-Гассет); продукт машинної техніки і технології (Л. Мамфорд).

"Масова політична поведінка вбирає в себе компоненти і натовпу, і публіки. Вона використовується політичними силами, котрі намагаються змінити чинні принципи організації суспільства або закріпити свою позицію у боротьбі за владу. Можемо стверджувати, що масова політична поведінка та масові рухи виникають разом з поширенням виборчого права, тому в основі її трактування довгий час домінував аналіз електоральної поведінки. Так, у тоталітарному режимі участь громадян у політиці та у виборах повинні була лише створювати видимість легітимності влади. Масова політична поведінка тут виступала засобом мобілізації людей на підтримку режиму. Громадяни реально не впливали на рішення влади, вони лише повинні бути впевнені, що в принципі це можливо. Віра людей у можливість впливами на політичну ситуацію в державі, створила «міф про ефективну масову участь». Масова політична поведінка в тоталітарних суспільствах була результатом ідеологічного маніпулювання, перетворювалась на технологію, орієнтовану на виробництво політичних цінностей, лідерів, ідеологій. Вагомий вплив на становлення такої поведінки мав і чіткий класовий розподіл за принципом: “свій – чужий”." [21, с. 10]

“В ліберальних демократіях зустрічаються інші особливості масової політичної поведінки. Передовсім вона детермінована вірою та можливостями впливати на рішення, що приймаються, у той час коли в авторитарних суспільствах політична участь - це тільки спосіб покращити

своє соціально-економічне становище.” [11, с. 89] “В демократичних суспільствах влада змушена реагувати на вимоги громадян, оскільки вона безпосередньо залежить від масового волевиявлення. Хоча електоральна поведінка в демократичних режимах стає все менш масовою, спостерігається певна закономірність: у тих хто ходить голосувати формується громадянська компетентність (Р.Даль). Громадяни менше орієнтуються на особистісні симпатії, а більше - на політичні позиції, професійні й ділові якості політиків. Виявились і нові політичні навички, набуті у протестних акціях, пікетуваннях, революціях та багатьох інших формах політичних дій.” [11, с. 89]

Стійка, конструктивна масова політична поведінка зазвичай спостерігається у стабільних суспільствах. Однак ці властивості не дозволяють характеризувати таку поведінку як активну, швидше навпаки: громадяни йдуть на вибори, беруть участь у референдумах як політично слухняні особи. У них немає потреби брати активну участь у діяльності громадських об'єднань, рухів, політичних партій тощо, оскільки вони не пропонують радикальних змін, а громадяни зосереджують свою активність на неполітичних інтересах.

Особливості форм масової політичної поведінки громадян України включають в себе різноманітні аспекти, серед яких:

- Участь у виборчих процесах: Громадяни активно виражають свої політичні переконання через участь у виборах на різних рівнях, включаючи місцеві, парламентські та президентські вибори.
- Громадські акції та протести: Громадяни виходять на вулиці, щоб висловити свою незгоду з політичними рішеннями чи діями влади, або ж, навпаки, висловити підтримку певних ініціатив або рухів.
- Участь у громадських обговореннях та інтернет-діалогах: Громадяни виражають свої погляди на політичні та суспільні питання через соціальні мережі, форуми, коментарі до новин тощо.

- Підтримка громадських ініціатив та організацій: Громадяни активно долучаються до діяльності громадських організацій, неправління та благодійних фондів, що займаються різними аспектами політики та суспільного життя.
- Сприйняття інформації та критичне мислення: Зростає інтерес громадян до аналізу політичної інформації, критичне ставлення до джерел та здатність аналізувати події і рішення влади.

Отже, у розділі встановлено особливості форм масової політичної поведінки громадян України. Також вище наведені форми масової політичної поведінки свідчать про активність та зацікавленість громадян у формуванні політичного життя та впливі на нього.

3.2. Чинники впливу на формування політичної поведінки в сучасному українському суспільстві.

Формування політичної поведінки в сучасному українському суспільстві визначається різними чинниками, які включають:

- Історичні та культурні умови: Становлення та історія української державності, колоніальне минуле, вплив радянської епохи, а також унікальна культурна спадщина формують особливий контекст для формування політичних переконань та ідентичності.
- Економічний стан та соціальні умови: Економічний розвиток, рівень доходів, зайнятість, доступ до освіти та охорони здоров'я, а також соціальна нерівність впливають на уявлення про політику та участь у ній.
- Медіа та інформаційні технології: Роль мас-медіа, соціальних мереж та інтернету у формуванні громадської думки та політичних уподобань стає все більш суттєвою.

- Політична культура та освіта: Рівень політичної грамотності, розуміння принципів демократії та участь у громадських обговореннях мають велике значення у формуванні активної політичної поведінки.
- Інституційні фактори: Діяльність політичних партій, громадських організацій, владних інституцій, а також їхній ступінь відкритості та ефективності впливають на участь громадян у політичному житті.
- Внутрішні та зовнішні загрози: Політична нестабільність, військові конфлікти, загроза дезінформації та гібридної війни можуть мобілізувати громадян та змінити їхні політичні уподобання.

Особливості історичного розвитку України обумовлені тим, що країна тривалий час була під владою різних та часто ворогуючих політичних сил, тому при сформованні в її соціокультурному просторі політична культура та свідомість є фрагментарними, а їх компоненти – різнорідними, інколи протилежними. Це не єдиний вектор поділу, але найбільш, на мою думку, суттєвий, оскільки в даному випадку можна спостерігати відмінності рис національної психології, а також національного характеру і ментальності. Зокрема, специфіка формування політичної свідомості українського суспільства жителів Східної та Західної України відбувалося під впливом різних політичних культур: російської імперії, Польщі та АвстроУгорщини.

Але мушу зазначити, що незважаючи на суттєві розбіжності між політичною свідомістю окремих територіальних верст населення українського суспільства, вона є єдиним феноменом, про що свідчать спільні риси для обох „фрагментів” тогочасної політичної культури:

- недостатнє або ж формальне сприйняття масовою свідомістю політичних процесів;
- скептичне ставлення до влади;
- некритичне сприйняття чужоземних політичних цінностей і норм;
- недостатнє усвідомлення національних інтересів, насамперед потреби у власній державі.
- невіра у власні сили;

Принижене почуття національної гідності, різні ментальні настанови у двох частинах України віддаляли українство від власного культурного коріння, зумовлювали у його поведінці здебільшого споглядальну, а не активну, діяльну позицію.

“Розвиток у різних територіальних верст населення українського суспільства наклав значний відбиток на ментальність, економічні форми господарювання, політичну культуру і свідомість українців Наддніпрянщини і Західної України, причому їх спрямування виявилися протилежними. У тогочасній окупавній російській частині України на побутовому рівні домінувала ідея загальноруської єдності, яка інколи доводилася до цілковитого розчинення українства. Для переважної частини суспільства нормою політичної поведінки був конформізм; лише незначна частина віддавала перевагу якимось формам протестного реагування. Лояльність у політичній поведінці була наслідком деспотичного самодержавного режиму, жорсткого придушення всякого вільнодумства, неструктурованості соціуму. Щодо західноукраїнського сегмента суспільства, то політична культура тут формувалася під значним впливом західної, раціоналістичної традиції. Проте подвійна залежність – як від австрійської влади, так і від економічно і політично сильнішої польської громади – сприяла консервації в ній патріархальнопровінційних рис. Намагання захиститися від ополячення породжувало специфічний галицький консерватизм, спрямований на збереження будьякою ціною традиційних національноетнічних цінностей. Але все таки здатність до самоорганізації виявлялася тут виразніше, ніж на Наддніпрянщині.” [42, с. 30]

Отже, без розуміння чинників, які відтворюють у політичній культурі історичні стереотипи, навряд чи вдасться пояснити особливості політичної свідомості сьогодення.

Політична культура в Україні формувалася на основі самобутнього укладу народного життя та під впливом наступних чинників – індивідуалістичних рис української ментальності, багатовікової

бездержавності та розрізненості провідної верстви, перехід на службу до „націй” найкращих умів і талантів. Фатальний розрив між елітою й населенням свідомо поглиблювався метрополіями, які прагнули не тільки вбити здатність українства до опору, але й розчинити його у російському чи польському морі.

Як зазначає відомий український дослідник М. Рябчук: “Україна, як і кожна колонія, зазнавала всебічного впливу з боку метрополії, одним із наслідків якого було нав’язування „аборигенам” негативного *self-image*, негативного уявлення про самих себе. „Колонізований етнос під тиском колонізаторів змушений приймати – й засвоювати як свою власну – чужу систему стереотипів, і то не просто чужу, а відверто ворожу й принизливу... Засвоюючи систему цінностей колонізаторів, колонізоване суспільство вступає в дедалі гостріший конфлікт із самим собою – абориген починає ненавидіти себе і тим самим поглиблює власне приниження й поневолення”.

[42, с.50]

На думку багатьох дослідників, чинники, що обмежували самореалізацію частини українців є брак раціональності, чутливості. Також суєтність, нерішучість, малодушність та догідливість, комплекс меншовартості щодо „старшого брата” й синдром маленької людини („від мене нічого не залежить”, „як не голосуй, однаково нічого не зміниться”). А ще – тяжіння до „зрозумілості” та стабільності ситуації, покірність та байдужість, страх перед всесиллям влади, здатної стерти на порох „незручну” людину. А ще – нездатність об’єднуватися навколо спільних ідей та лідера („де два козаки, там три гетьмани”). А ще – візантійська традиція віроломства, інтриг і зради.

“За оцінкою М. Михальченка, суспільну свідомість українського народу можна характеризувати як хаотичну, складну і слабо структуровану, у ній перемішані різні ідеї і ідеали, міфи, ілюзії та стереотипи мислення, що є як „реальним відображенням буття людей”, так і „помилковими судженнями про рушійні сили сучасного суспільного

розвитку”. Тривале перебування України у складі імперських політичних структур, неуспіх кількох спроб державотворення, жорсткий політичний прес сталінізму залишили негативний спадок і в політичній свідомості українців.” [42, с.50]

Отже, у розділі охарактеризовано чинники впливу на формування політичної поведінки в сучасному українському суспільстві. Також, данні чинники мають свою вагу та значення у процесі політичного участі та мобілізації громадянства. Сучасний стан політичної культури та свідомості українського населення є проявом пострадянських трансформацій, що відбуваються в Україні з моменту набуття нею державної незалежності. Політична культура сучасного українського суспільства має перехідний, фрагментарний характер. У ній співіснують орієнтації на нові, і на старі цінності, причому переважають риси авторитарного типу. Проте слід відзначити, що в цілому спостерігається поступовий перехід від політичної культури радянської доби до демократичних традицій та цінностей. У той же час цей процес на теренах України має неоднорідний, а в окремих випадках, і суперечливий характер.

ВИСНОВКИ

У ході виконання дипломної роботи на тему "Форми та прояви масової політичної поведінки в сучасному українському суспільстві" було досягнуто наступних результатів.

По-перше, було визначено основні теоретичні підходи, які допомагають зрозуміти масову політичну поведінку, такі як біхевіористичний, психологічний, соціально-психологічний та раціональний підходи. Кожен із цих підходів надає різні інструменти та перспективи для аналізу, що дозволяє всебічно оцінити політичну активність громадян, громадських обговореннях та інших формах колективної дії.

По-друге, функціонування масової політичної поведінки в сучасному суспільстві було обґрунтовано на прикладах різних форм політичної участі, таких як голосування, участь у мітингах та демонстраціях, а також активність у соціальних мережах. Важливим є те, що масова політична поведінка виконує функції інтеграції громадян у політичну систему, забезпечення зворотного зв'язку між населенням та владою, а також легітимації політичних рішень. Таким чином, результати дослідження підтверджують, що масова політична поведінка відіграє важливу роль у формуванні політичної культури та демократичних процесів в Україні. Розроблені рекомендації можуть сприяти підвищенню ефективності політичної участі громадян та розвитку громадянського суспільства.

По-третє, розгляд поведінкових проявів активістської якості масової політичної свідомості показав, що активізм є важливою складовою політичної культури, яка стимулює громадян до участі у політичному житті, сприяє формуванню критичного мислення та політичної відповідальності.

По-четверте, дослідження впливу історичних та культурних факторів на політичну поведінку українців виявило, що такі фактори, як історичний досвід, національні традиції та культурні особливості, мають значний вплив на політичну активність громадян. Зокрема, історичний досвід

боротьби за незалежність та демократичні цінності сприяють високій політичній мобілізації українців.

По-п'яте, особливості форм масової політичної поведінки громадян України були встановлені на основі аналізу сучасних тенденцій. Зокрема, було виявлено підвищену активність громадян у соціальних мережах, що стало новим каналом політичної комунікації та мобілізації. Також значною є участь у мирних протестах та волонтерському русі.

По-шосте, охарактеризовано чинники впливу на формування політичної поведінки в сучасному українському суспільстві, серед яких ключову роль відіграють економічні, соціальні та інформаційні чинники. Сучасні інформаційні технології та медіа мають суттєвий вплив на політичну свідомість та поведінку громадян, формуючи їхні погляди та стимулюючи до активної участі в політичних процесах.

Таким чином, масова політична поведінка є складним та багатогранним явищем, яке визначається як індивідуальними, так і соціальними факторами. Розуміння цього явища дозволяє глибше оцінити політичну активність суспільства та сприяти розвитку демократичних процесів в Україні.

Ці висновки підкріплюють необхідність подальших досліджень і впровадження стратегій для підтримки розвитку політичної культури в Україні, що сприятиме становленню стійкого та демократичного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабієва А. Політичне насилля: теоретичний аспект / А. Бабієва // Політ. менеджмент. — 2005. — № 5. — С. 161–168.
2. Бабкина О. В. Неоконсервативные политические теории Запада: сущность, проблемы, тенденции развития : дис. ... д-ра полит. наук : 23.00.03 / О. В. Бабкина. — К., 1992. — 366 с.
3. Болдирев О. В. Політичний світогляд українських громад другої пол. ХІХ ст. : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01 / О. В. Болдирев. — Одеса, 1995. — 173 с.
4. Богомоллов Б. А. Як перемогти на виборах : наук.-метод. зб. : [у 2 ч.] / Б. А. Богомоллов, А. М. Пойченко. — К. : Укр. НДІ проблем молоді, 1993. — Ч. 1. — 1993. — 40 с.; Ч. 2. — 1993. — 48 с.
5. Варзар І. М. Політична етнологія як наука: теоретико-методологічні і наукознавчо-практико-етнологічні аспекти : дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.03 / І. М. Варзар. — К., 1995. — 369 с.
6. Верховна Рада України. Закон України від 24.09.1997 № 541/97-ВР. Закон України «Про вибори народних депутатів України» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/541/97-%D0%B2%D1%80>.
7. Вільчинська І. Ю. Деякі аспекти управління мотивацією у політичному менеджменті / І. Ю. Вільчинська // Вісник Держ. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. — 2008. — № 4. — С. 126–130.
8. Гаєвський Б. Українська політологія. Концептуальні засади / Б. Гаєвський. — К. : Либідь, 1994. — 144 с.
9. Гедікова Н. П. Політична соціалізація особистості в період демократизації українського суспільства : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Н. П. Гедікова. — О., 1999. — 19 с.

10. Гелей С. Українська політологія : навч. посіб. / С. Гелей, Р. Пастушенко, С. Рутар. — Львів : Комерц. академія, 1995. — Ч. 2. — 182 с.
11. Гелей С. Українська політологія : навч. посіб. / С. Гелей, Р. Пастушенко, С. Рутар. — Львів : Комерц. академія, 1995. — Ч. 1. — 180 с.
12. Дмитрук Д. Соціокультурна детермінація політичної дії / Д. Дмитрук // Політ. менеджмент. — 2004. — № 2. — С. 153–161.
13. Жданов І. О. Активістська орієнтованість масової політичної свідомості в сучасній Україні : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / І. О. Жданов. — К., 2009. — 18 с.
14. Ісхакова Н. Г. Політична соціалізація як складова демократизації сучасного суспільства : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Н. Г. Ісхакова. — К., 2006. — 19 с.
15. Карнаух А. А. Становлення політичної культури молоді в умовах демократизації сучасного українського суспільства : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03 / А. А. Карнаух. — К., 2006. — 19 с.
16. Князева О. В. Електоральна поведінка як соціокультурне явище : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.01 / О. В. Князева. — Харків, 1996. — 24 с.
17. Клименко О. А. Трансформація політичної культури перехідних суспільств : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / О. А. Клименко. — К., 1999.
18. Лазоренко О. В. Теорія політології : навч. посіб. / О. В. Лазоренко, О. О. Лазоренко. — К. : Вища школа, 1996. — 179 с.
19. Логвинчук В. В. Толерантність як ціннісна детермінанта політичної культури : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03 / В. В. Логвинчук. — К., 2007. — 211 с.
20. Мірошніченко Г. О. Соціальна справедливість як об'єкт політологічного дослідження: (історико-теоретичний аспект) : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01 / Г. О. Мірошніченко. — Одеса, 1993. — 15 с.

21. Морозова О. О. Особливості формування політичної культури молоді в умовах глобалізації : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03 / О. О. Морозова. — К., 2006. — 186 с.
22. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>.
23. Основи політології: курс лекцій : навч. посіб. / за ред. М. І. Сазонова. — Харків : Вид-во Харків. ун-ту, 1993. — 487 с.
24. Основи політології: Навчальний посібник. Автори Щедрова Г.П., Барановський Ф.В., Новакова О.В., Пашина Н.П. | Рік видання: 2005 | 170 с.
25. Остапенко М. А. Політичний плюралізм: нестабільність демократії та пошуки соціальної рівноваги / М. А. Остапенко. — К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. — 349 с.
26. Остапенко М. А. Політична культура суспільства : навч. посіб. / М. А. Остапенко. — К. : МАУП, 2008. — 96 с.
27. Пойченко А. М. Політика: теорія і технологія діяльності / А. М. Пойченко. — К. : Либідь, 1994. — 217 с.
28. Потульницький В. А. Теорія української політології : курс лекцій / В. А. Потульницький. — К. : Либідь, 1993. — 191 с.
29. Політологія: курс лекцій / за ред. І. С. Дзюбка. — К. : Вища школа, 1993. — 412 с.
30. Політологія : підручник / за ред. Ю. С. Шемчушенка, В. Д. Бабкіна, І. С.
31. Северинюк В. М. Політична діяльність і політична поведінка (співвідношення понять) / В. М. Северинюк // Вісник Держ. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. — 2006. — № 2. — С. 122–128.
32. Северинюк В. М. Детермінація політичної поведінки як теоретична проблема / В. М. Северинюк // Нова парадигма : журн. наук. пр. — 2006.

33. Северинюк В. М. Політична участь як вияв політичної поведінки / В. М. Северинюк // Нова парадигма : журн. наук. пр. — 2006. — Вип. 55. — С. 140–152.
34. Северинюк В. М. Масова політична поведінка і поведінка «маси»: поняття і сутність / В. М. Северинюк // Вісник. Держ. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. — 2008. — № 1. — С. 127–133.
35. Семененко М. І. Гуманізація політичної діяльності в концепції ненасильства : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03 / М. І. Семененко. — К., 2001. — 205 с.
36. Соколов М. Ю. Проблема толерантності в інформаційному просторі : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03 / М. Ю. Соколов. — К., 2007. — 200 с.
37. Старецька Л. І. Плюралізм у політичній системі перехідного періоду : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Л. І. Старецька. — Л., 1995. — 176 л.
38. Сліпець П. П. Політичні цінності: теорія і методологія пізнання та реалізації : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01 / П. П. Сліпець. — К., 2009. — 18 с.
39. Смолянюк В. Ф. Проблема гуманізації міжособистісних і міжгрупових стосунків у Збройних силах сучасної України: політологічний аналіз : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / В. Ф. Смолянюк. — К., 1995. — 20 с.
40. Торяник В. М. Взаємна політична відповідальність державної влади і громадянина в сучасній правовій державі : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / В. М. Торяник. — Дніпропетровськ, 2006. — 17 с.
41. Українська політологія: витоки та еволюція : навч. посіб. / за ред. Ф. М. Кирилюка. — К. : Ватра, 1995. — 328 с.
42. Українська ідея : іст. нарис / В. Ф. Солдатенко, В. П. Крижанівський, Ю. А. Левенець [та ін.]. — К. : Наук. думка, 1995. — 131 с.

43. Шеременко Н. М. Вплив засобів масової комунікації на політичну соціалізацію особистості в умовах становлення інформаційного суспільства в Україні : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03 / Н. М. Шеременко. — К., 2010. — 20 с.
44. Ясинська В. С. Особливості трансформації політичної культури в умовах становлення демократичного політичного режиму : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03 / В. С. Ясинська. — К., 2004. — 186 с.